

Esi Edugyan

Speel voor mij het lied van de dood

Vertaald door Catalien van Paassen



SIGNATUUR

2012

We mochten van Chip niet naar buiten. Jullie mogen de duivel niet verzoeken, zei hij. Maar het was een heftige nacht geweest, we waren nog daas van de rot – die was goedkoop, snap je, de wijn van Franse boeren, maar hij priemde als spijkers in je buik. Hij zag er niet eens lekker uit, zo mossig en zwart in de fles. Alsof je moeraswater dronk.

We lagen voor pampus in het appartement, met lakens voor de ramen gespijkerd. De zonsopkomst was zo fel dat hij door de kieren binnenlekte en als lappen op onze huid viel. Een paar uur geleden stonden we nog te spelen in een achterafstudiotje, in een poging een plaat op te nemen. Een ellendig kamertje, meer een kast vol geesten dan iets voor muziek; stoom siste uit de gebarsten radiatoren, lege flessen rolden over de schuine vloer. Onze sigaretten gloeiden als gaatjes in het duister en daardoor wist ik dat het niet liep, Hiero's sigaret die niet bewoog. Die peuk hing daar maar in z'n mond, alsof hij het niet goed hoorde. Iedereen drentelde rond, luisterde tussen de takes door naar het gekrabbel van de ratten in de muur. Zo rusteloos als maar zijn kan. Misschien speelden we niet eens zo heel beroerd, maar ik voelde dat ik het niet had. Te nerveus, te opgefokt, te druk met de deur in de gaten houden. Vergeet de rot. Vergeet de benauwdheid van de studio. Niets trok me buiten mezelf. Ik speelde me de ene na de andere take het zweet op m'n voorhoofd, met als enig resultaat dat Hiero een kras op die kloteplaat maakte en hem in de prullenbak gooide.

‘Eén lange sliert *ellende*,’ bleef Hiero maar mompelen. ‘Eén lange sliert ellende.’

‘We klinken als koningen – nadat het volk met ze heeft afgerekend,’ zei Chip.

Coleman en ik zeiden niks, lieten vermoed ons hoofd hangen. Maar Hiero, die veegde z'n trompet af met een smoezelige zakdoek, draaide zich om en keek Chip ronduit kwaad aan. 'Ja, maar wat dan nog. Zelfs op ons slechtst zijn we geniaal.'

Ik geloofde m'n oren niet. De kid had wekenlang lopen roepen hoe belabberd we klonken. Hij griste de ene na de andere plaat weg, maakte met z'n zakmes een kras op de lakker om hem te verwoesten. Maar er wás iets. Een zaadje van grillige schoonheid.

Ik was het helemaal niet van plan. Maar toen de kid z'n rug naar me toe draaide, deed ik m'n vest uit, pakte de laatste plaat – nog teer, met gloednieuwe groeven – en vouwde de stof eromheen. Ik keek nerveus om me heen en stopte hem in de koffer van m'n bas. De anderen waren hun instrumenten aan het inpakken.

'Waar is die laatste plaat gebleven?' vroeg Hiero fronsend. Hij keek naar de prullenbak, naar alle kapotte platen die erin lagen.

'Die ligt daarin, vriend,' zei ik. 'Je wilde hem toch niet?'

Hij keek me kwaaiig aan. 'Het heeft geen zin. We krijgen het toch nooit goed.'

'Wat zei je daar, kid?' vroeg Chip, z'n woorden half inslikkend. 'Zei je dat we beter kunnen opgeven?'

De kid haalde z'n schouders op.

We zetten de lege flessen in een rij tegen de muur, sloten geruisloos de boel af en liepen ieder via een eigen route terug naar Delilahs appartement. De avondklok was ingegaan en Parijs lag er met z'n geklonterde schaduwen en mufte lucht grimmig bij. Stil liep ik door de steegjes, doodsbenauwd voor voetstappen, tot we elkaar weer voor de deur van het appartement troffen. Iedereen behalve Coleman natuurlijk, Coleman sliep bij z'n lief. We lieten ons neerploffen op vieze banken onder de verduisteringsgordijnen. Ik had m'n bas tegen de muur gezet en het was alsof ik die verdomde plaat, warm nog, daar kon zien zitten. Ik voelde z'n aanwezigheid zo sterk dat het raar leek dat de anderen hem niet ook bespeurden. Z'n was hield al die warmte vast als een kerksaars.

We woonden er met z'n vieren. Delilah, Hieronymus, Chip en ik. Een paar maanden geleden waren we een dag bezig geweest om zwarte lakens voor de ramen te spijkeren, maar verdomme, die rotzon kwam er toch nog door. De kamers voelden te muf aan om er je roes uit te slapen. We moesten het in de frisse lucht kunnen uitzweten, onze koppen weer op orde krijgen. Er was in geen weken een zweempje wind geweest. Hiero lag languit in z'n stoel, met z'n broodmagere benen bungelend over de leuning, en opeens keek hij mij aan. Z'n gezicht zo donker en glad als een aubergine. 'Man, ik ben kotsmisselijk. M'n darmen zitten vol jus.'

'Amen,' zei ik.

'Ik moet mélk hebben.'

'Amen,' zei ik weer.

We praatten in een mengelmoesje, weet je, half Duits, half Baltimore-straattaal. Beiden niet meer dan een enkel woordje Frans. De enige taal die ik afgezien van Engels vloeiend sprak, was Hoogduits. Maar als ik de woorden eenmaal door elkaar ging halen, werd het één grote chaos. Bovendien wist ik dat Hiero liever Engels had. Kid mocht dan oorspronkelijk uit het Rijnland komen, hij had het oude Baltimore in z'n bloed. Of praatte tenminste alsof dat zo was.

Hij was nog jong, wat dat betreft. Nog aan het nadoen.

Maar de laatste tijd was er iets in hem veranderd. Hij had amper meer gegeten sinds de nazi's de stad waren binnengetrokken en dagen achtereen koortsig en slap in bed gelegen. En toen hij weer was opgekrabbeld, was er iets duisters in hem dat ik nog niet eerder had gezien.

Ik wierp een snelle blik op m'n bas en dacht aan de plaat die erin verborgen zat. Ik voelde me niet schuldig. Niet echt.

Hiero liet zich zo'n beetje half op het vuile vloerkleed rollen. 'Au, Sid,' kreunde hij. 'Ik moet melk hebben.'

'In de kast, volgens mij. Hebben we melk? Chip?'

Maar Chip, die deed alleen maar één bruin oog open, als een halfverzopen vent. Z'n gezicht was in dit licht donker als basalt.

Hiero hoestte. 'Ik probeer m'n maag schoon te krijgen, niet overhoop te gooien.' Z'n linkeroog sidderde helemaal boven in het lid, zoals je soms het hart van een magere vrouw door haar

blouse heen ziet kloppen. ‘Ik wil mélk, vriend. Room. Dat poederspul loopt dwars door je heen. Alsof je zand schijft. Alsof je goddomme een zandloper bent.’

‘Ach, zo erg is het niet,’ zei ik. ‘En op dit tijdstip is er trouwens niks open, kid. Dat weet je best. Alleen de Coup, misschien. Maar die is te ver weg.’ We bleven een tijdje zwijgend liggen. Ik bracht m’n arm voor m’n mond en jesses, wat stonk m’n huid naar azijn – dat was de rot, die deed dat met je.

Ik kon in het zwakke licht net de laatste stoelen van de kamer onderscheiden, die op een kluitje bij de haard stonden. Ze zagen er absurd uit, als een troep ganzen die zich verborgen hielden voor de hakbijl. Want ze waren het laatste wat er nog was, snap je. Dit was ooit een prachtig oud appartement geweest, als we Lilah mochten geloven. Louis XIV-stoelen, kroonluchters van Muranoglas, wandtapijten van Aubusson, plafonds wel zo hoog als een treinstation. Maar de graaf die het aan Delilah leende, had haar bezworen zo veel mogelijk te verkopen voor de moffen binnentrokken. Leek hem minder erg. En nu de woning zo leeg was, voelde je alleen maar z’n diepte, alsof je gestrand was op zee. Een en al duisternis hier.

Aan de andere kant van de kamer begon Chip zacht te snurken.

Ik keek naar Hiero, die nu helemaal opgekruld in z’n stoel zat. ‘Kid,’ zei ik met zware tong. ‘Hé, kid.’ Ik legde een hand op m’n hoofd. ‘Dat meen je toch niet, hè, dat we die hele plaat opgeven. We zijn er bijna, vriend. Dat weet je.’

Hiero deed z’n mond open. Liet een boer.

‘Jij ook goeiemorgen,’ zei ik.

Hij leek me niet te hebben gehoord. Ik keek toe hoe hij zichzelf overeind hees terwijl de stoel kermde als een oud muilnier. Daarna wankelde hij min of meer naar de deur. Ik denk tenminste dat ie dat van plan was. Hij leek eerder struikelend en wel op de haard af te koersen. Smakte met z’n schouder tegen de muur.

En toen lag ie op de grond, op handen en knieën.

‘Wat doe je nou?’ vroeg ik. ‘Hiero, wat doe je, kid?’

‘Hoe bedoel je, wat doe ik? Heb je nog nooit iemand z’n schoenen zien aantrekken? Nou, kijk dan maar goed, want het wordt retespannend. En hierna trek ik ook nog m’n jas aan.’

Hiero was aan het worstelen met z'n oude pied-de-poulejas. De mouwen zaten gedraaid. Hij stond nog steeds niet overeind. 'Ik heb daglicht nodig, nu meteen.' Ik trok aan m'n horlogeketting en staarde naar het klokje tot ik er wijs uit kon worden. 'Dit is een onmogelijk tijdstip, kid. Je bent jezelf niet.'

Hij zei niets terug.

'Wacht ten minste tot Lilah wakker wordt. Zij brengt je wel.'

'Ik wacht niet eens tot m'n voeten wakker zijn. Vergeet Lilah.'

'Je moet haar ten minste vertellen wat je gaat doen.'

'Ik moet helemaal niks.' Vanaf het raam kwam een zacht gekreun aandrijven en toen verhief Chip zich op een donkere elleboog, alsof hij als standbeeld poseerde. Z'n ogen stonden glazig en z'n oogleden trilden als motten. Daarna viel z'n hoofd naar achteren zodat het leek alsof hij, met een kwetsbare keel, tegen het plafond lag te praten. 'Jij gaat mooi niet naar buiten,' zei hij tegen dat plafond. 'Ga liggen, jij, en ga slapen. Ik meen het.'

'Je zegt het maar, vriend,' zei Hiero grinnikend. 'Pleur het maar tegen dat plafond.'

'Plak die oude, gebarsten stuc weer op z'n plek,' zei ik.

Maar Chip was neergevallen en lag alweer lekker te snurken.

'Ga naar Lilahs kamer en maak haar wakker,' zei ik tegen Hiero.

Hiero's smalle, leeuwachtige gezicht keek me vanuit de deuropening strak aan. 'Wat is dat voor leven als je niet eens de straat op kunt voor een bekertje melk en een kinderjuf moet hebben?' Hij leunde onder het hoedenrek tegen de muur alsof er net een pittige bries was opgestoken. 'Jezus, Sid, wat had je gedacht dat Lilah kan doen als je echt in de problemen komt? Heeft ze soms een speciale lipstick waar ik niets van weet, die kogels schiet?'

'Je bent gestoord, man.' Ik wachtte even en keek van hem weg. 'Je weet best dat je geen papieren hebt. Wat ga je doen als ze je aanhouden?'

Hij haalde z'n schouders op.

'Ik ga alleen even naar de Luis. Die is niet ver.' Hij rukte de deur open en glipte slingerend het halfdonker van de overloop in.

Ik staarde naar de schaduwen daar en voelde een zekere on-

rust. Weet niet waarom. Oké. De Luis was onze naam voor de *bar-tabac* een paar straten verderop. Die was echt niet ver.

‘Oké, oké, oké,’ mompelde ik. ‘Wacht even. Ik ga mee.’

Hij sloeg een ranke hand om de deurknop, alsof dat ding z’n redding was om overeind te blijven. Ik dacht: die kid wordt nog je dood, Sid.

De kid vertrok z’n gezicht. ‘Wacht je soms op een uitnodiging via de post? Kom op.’

Ik kwam struikelend overeind en tastte naar m’n andere schoen.

‘We krijgen helemaal geen problemen,’ ging hij verder. ‘Het komt best in orde. Er komt om deze tijd niemand in de Luis.’

‘Moet je hem horen,’ zei ik, ‘hij is zo zeker van z’n zaak.’

Hiero glimlachte. ‘Ik leid een betoverd leven, Sid. Je kunt maar beter in m’n buurt blijven.’ Maar toen glipten we al in het donker de brede, marmeren trap af, de grijze straat op. Want snap je, de kid, die was zo koninklijk knokig en zo godverdomde waardig dat het bijna onmogelijk voelde om hem, met die blik van een hongerend kind, iets te weigeren. Neem nou Chip. Die ergerde zich vroeger groen en geel aan de kid. Nu beschermt hij hem als een tweede moeder. Dus toen ik de kid met dat vermomfaaide zwervershoedje van hem naar buiten zag gaan, dacht ik: waar ben ik aan begonnen. Ik zou hier de oudste en verstandigste moeten zijn. Maar nu liep ik hier als een schoothondje achter de kid aan. Delilah zou gehakt van me maken.

Overdag liepen we meestal maar zo’n beetje rond. Nooit zonder Delilah, nooit twee keer dezelfde route en helemaal nooit de rue des Saussaies of Avenue Foch op. Maar Hiero werd steeds roekelozener naarmate de bezetting langer duurde. Hij was een *Mischling*, een halfbloed, maar zo donker dat geen mens ooit zou raden dat zijn moeder een blanke Rijnlandse was. Z’n huid glom als pure olie, man. Maar hij was van huis uit een echte Duitser. Z’n gezicht mocht dan niet van het Vaderland zijn, zo ongeveer de hele rest van hem was daar stevig geworteld. En als je daar dan bij optelde dat hij op dit moment geen persoonsbewijs had – nou, dan kun je wel zeggen dat dit geen feestje voor hem was.

En ik? Ik was een Amerikaan, met zo'n lichte huid dat ze me vaak voor een blanke aanzagen. Als zoon van twee quarteronen uit Baltimore kreeg ik steil haar en groene ogen mee, als een regelrechte Spanjaard. Dit had me in Baltimore een wat zachtere aanpak dan anderen opgeleverd. En ik zou liegen als ik zei dat dit in Berlijn ook niet zo was geweest. Als we samen uitgingen in die stad, liep iedere mof die iets van ons wilde recht op mij af. En als Hiero dan in z'n vloeiende Duits begon, dan viel zo'n vent bijna om van verbazing. Maar de meesten vonden het maar niks. Een wilde die sprak alsof hij beschaafd was. Je zag dan die vuile blik in hun ogen, als een wrikkend mes.

We vluchtten naar Parijs om aan dat alles te ontsnappen. Maar we wisten dat Lilahs onttakelde appartement de chaos niet voor-goed buiten de deur zou kunnen houden. Niemand kan aan z'n lot ontkomen. Wanneer ik tussen de gordijnen door naar de leegte van de rue Veron staarde, zag ik soms ons oude Berlijn, zag ik die nacht dat al het glas in onze straat aan gruzelementen ging. We zaten toen in Ernsts appartement aan de Fasanenstrasse, maakten er een puinhoop, en toen we naar het raam wankelden, leek het wel alsof het beneden op straat kermis was. Horden in een vuurgloed, gebroken flessen. Na een tijdje gingen we naar beneden en het was alsof we over een grindpad liepen, krakende scherven bij elke stap. De synagoge op de hoek stond in brand. We zagen brandweermannen die met hun rug naar de vlammen andere gebouwen stonden nat te spuiten. Om te voorkomen dat het vuur 'zich verspreidde', snap je.

Ik herinner me nog dat de menigte heel stil was. De vuurgloed scheen op de natte straat, het bluswater spoelde de afvoerputten in. Hier en daar zag ik tanden als opalen op de zwarte straatkeien glanzen.

Hiero en ik zwoegden zwijgend door de grijze straten van Montmartre. Ooit lag hier het hart van de jazz dat onstuimig klopte, maar nu zaten de nazi's in alle clubs. De cafés waren bijna van de ene op de andere dag volgelopen met mollige meiden met geladderde panty's die afgrijselijke liedjes voor de nazi's kreunden. We wilden die tenten, waar zelfs op dit vroege uur lawaaï



uit lekte, vermijden en namen de achterafstraatjes. De lucht was koel en Hiero duwde z'n handen zo diep in z'n oksels dat het leek alsof hij vleugels had. Het was een vreemde dageraad met een leerachtige, bruine lucht. Alles stonk naar modder. Ik bleef een paar passen achter en keek op m'n horloge omdat het, ik weet niet, langzaam leek te lopen.

'Luister. Vind je dit langzaam klinken?' Ik trok aan het ket-tinkje en hield het horloge bij het oor van de kid.

Hij leunde wat naar achteren en keek me aan alsof ik gek was.

Hoge appartementsgebouwen rezen donker op aan weerskan-ten van de straat waar we doorheen liepen. In de goten vielen lange schaduwen. Ik begon me steeds minder op m'n gemak te voelen. 'Op dit uur is er nog niks open, man. Waar zijn we mee bezig, Hiero? Wat wil je nou?'

'De Luis is open,' zei de kid. 'De Luis is altijd open.'

Ik luisterde niet. Ik keek gejaagd om me heen en vroeg me af wat we zouden doen als er Gestapo de hoek omkwam. 'Hé, weet je nog, die mooie meid in Club Noiseuse, die ene avond? De dame in een mannenpak?'

'Heb je het nou alweer over dat mietje?' Hiero stapte behoorlijk kwiek door op die magere beentjes van hem. 'Telkens wanneer je aan de rot bent geweest, begin je over die vent.'

'Ze was geen mietje, vriend, ze was een vrouw. Bonafide.'

'Bedoel je die ene in het groene pak? Die het dichtst bij het podium zat?'

'Ze was een schoonheid, man, mooier krijg je ze niet.'

Hiero grinnikte. 'Ik zeg je het nog maar een keer: dat was een mietje, vriend. Een mán. Dat straalde gewoon van z'n harige reet af.'

'Als jij het zegt. Jij weet alles van harige retten.'

'Pas maar op wat er gebeurt als je die twee blijft verwarren, Sid. Dan beland je nog in bed met een nazi.'

We liepen de hoek om, het brede plein op, toen mijn maag ineens samentrok. Ik had het al verwacht, je hebt ijzeren ingewanden nodig om te verstouwen wat wij gisteravond hadden gedronken. Ik heb geen ijzeren ingewanden, maar vergis je niet in de andere onderdelen van mijn lichaam. Mijn kracht ligt op

een ander vlak, weet je. Ik hobbelde naar een linde en leunde er kokhalzend tegenaan.

‘Bestudeer jij dat hoekje hier maar wat beter,’ zei Hiero grijnzend. ‘Ik ben zo terug.’ Hij stuitte het trottoir af en hopte de stoeprand aan de overkant op, op weg naar de Luis.

‘Pas op dat je geen vals geld aanneemt!’ riep ik hem achterna. ‘Met die schele ogen van jou belazert de Luis je waar je bij staat.’

Een wit zonnetje, teer als pril fruit, roerde zich in de vensters van de donkere gebouwen. Maar de lucht voelde nog steeds bedompt aan en was vol met een soort vuil dat in je neusgaten brandde. Ik stampte met mijn voeten en klapte hijgend weer dubbel. Die ellendige rot ook.

Aan de overkant klonk een enorm kabaal. Ik keek op en zag Hieronymus op de deur van de Luis rammen alsof hij wilde inbreken. Alsof ie dacht dat hij sterk genoeg was om elk slot in de stad te kraken. Toen het niet openging, kon hij niks beters verzinnen dan zijn dwaze gezicht tegen het raam te drukken, als een klein kind. Maar kolere, hij wás een kind. Belachelijk jong voor wat hij allemaal op een toeter kon. Je hoorde een heel leven in één wrede noot.

Hij kwam hollend naar me terug. ‘Gesloten,’ zei hij hijgend. ‘Zouden alle winkels dicht zijn? Hoe laat is het?’

‘Halftien of zo.’

‘Kijk op je horloge.’

‘Halftien.’

‘Dit klopt niet, man.’ Hij keek fronsend om zich heen. Er reed een witte auto door de straat, als een ijsschots die over een rivier gleed. De bleke chauffeur draaide zijn hoofd naar ons toe toen wij naar hem keken. Die vent zag eruit alsof hij naar een begrafenis moest, zo helemaal uitgedost in zwart en wit.

‘Kolere, het is zondag, stommeling,’ zei ik en ik stompte Hiero’s arm. ‘Alles is dicht. Je zult naar Café Coup moeten als je melk wilt.’ Op zondag waren de straten van de nazi’s.

Hiero greep naar zijn maag en keek me hondsberoerd aan. ‘Man, de Coup is zo vér.’

‘Je hebt gelijk,’ zei ik. ‘We gaan terug.’

Hij begon zachtjes te jammeren.

‘Daar luister ik niet naar,’ zei ik. ‘Ik meen het. Hé, waar ga je naartoe? Hiero?’

Ik kreeg een harde knoop in m’n buik toen ik de kid zag weglopen. Ik stond daar maar en toen vloekte ik en rende achter hem aan.

‘Dankzij jou worden we straks allebei opgepakt,’ siste ik toen ik hem had ingehaald. M’n gezicht was rood aangelopen, voelde ik, en m’n schoenen slipten op de gladde, zwarte straatkeien. ‘Kid?’

Hij haalde z’n schouders op. ‘Laten we gewoon naar de Coup gaan.’

‘De Coup ligt halverwege de hel vanaf hier. Dat meen je toch niet?’

Hij wierp me een soort zieke grijns toe en plotseling moest ik denken aan die plaat die ik had gepakt en in m’n koffer had verstopt. En ik voelde iets wat bijna op wroeging leek opkomen. Maar dat was het niet. Ik wierp een snelle blik op hem.

‘Vertel eens,’ zei ik. ‘Wil je nu echt die plaat opgeven?’

Hij gaf geen antwoord. Maar deze keer zag het er tenminste uit alsof het tot hem doordrong; z’n ogen stonden star van het denken, twee zwarte steentjes.

We boften, Café Coup de Foudre was net opengegaan. De kid zwaaide naar binnen met z’n handen tegen z’n maag, alsof hij ter plekke over z’n nek zou gaan. Ik bleef op de drempel staan en keek. Ik had een raar gevoel, voelde me niet misselijk, maar iets wat erop leek. De lage houten tafeltjes waren bijna leeg. Maar de paar mannen en vrouwen die er wel waren produceerden met hun sigaretten zo’n dikke mist dat het leek alsof je door spinrag waadde. Het stonk er naar shag en verschaald bocht. Op de achtergrond murmelde een radio. Aan de bar rook het heerlijk naar melk, naar *cafés au lait* en *chocolats chauds*. De kid klom op een aftandse rode barkruk en wiegde z’n hoofd in z’n handen. Daar kwam de barman.

‘Een glas melk,’ zei ik in het Engels, met een knik naar Hiero.

‘Melk,’ mompelde Hiero zonder z’n hoofd op te tillen.

De barman plantte z’n dikke onderarmen op de bar en leunde ver voorover. Maar we kenden hem, het was niet dreigend. In

gebroken Duits sprak hij in het oor van de kid: 'Alleen melk? Je bent een kat?'

Hiero's gesmoorde stem klonk ver. Hij had z'n gezicht nog steeds niet opgetild. 'Jij bent zeker de leukste thuis. Bijna zo grappig als Sid. Jullie zouden samen iets moeten gaan doen. Maak er een show van.'

De barman grijnsde en mompelde nog iets in Hiero's oor. Iets wat ik niet kon verstaan. Toen zag ik de kid in stilte verstrakken. Hij keek op, de lippen opeengeklemd.

'Hiero,' zei ik. 'Kom op, man, hij maakt maar een grapje.'

De barman liep naar de koelkast, keek even naar mij en vervolgens omhoog, naar de klok. Ik wierp een blik op m'n eigen horloge. Vijf voor tien. Hij slenterde terug met een glas melk en z'n stem stuitte tegen de stilte als botsende biljartballen. 'Maar ik waarschuw je,' zei hij. 'Al drink je al de melk in Frankrijk, wit zul je er nooit van worden.' Hij liet z'n vreemde, hoge, ijle lach horen.

Hiero bracht het glas naar z'n lippen en terwijl hij dronk, viel z'n linkeroog dicht. Er welden een droevig, warm gevoel in me op. Ik schraapte m'n keel.

De kid stak opeens z'n arm naar achteren en raakte m'n schouder aan. 'We kunnen net zo goed nog een take doen,' zei hij. 'Die plaat was niet eens zo slecht. En dat klotervisum van me is nog steeds niet gekomen. Wat moet ik anders doen?'

Ik slikte nerveus.

Hij keek me lang en helder aan. 'We krijgen het wel goed. Je moet gewoon geduld hebben, man.'

'Tuurlijk,' zei ik. 'Tuurlijk lukt het ons. Maar was die laatste dan niet goed, kid? Echt goed? Zouden we ermee doorbreken?'

De kid zette z'n glas op de bar, wees ernaar en riep: '*Encore!*'

M'n maag steigerde en terwijl ik het amper hield, zei ik: 'Zo terug. Je gaat toch niet weg zonder mij, hè?'

Op de wc in de kelder kwam ik ter zake. Ik voelde me doodziek, m'n gal kwam al omhoog. Ik omvatte met twee handen het porseleinen fonteintje dat was bedekt met een gele laag vuil en bleef even zo staan. M'n hoofd omlaag, alleen maar ademend. Ik draaide het kraantje open en bespatte m'n gezicht met koud wa-

ter. Het rook naar warm ijzer, dat water, waardoor m'n gezicht vreemd voor me werd, alsof ik niet eens in m'n eigen vel zat.

Toen hoorde ik iets door het plafond, iets plotselings en hards. Ik wachtte en hield m'n adem in. Kolere. Het klonk als Hiero en die stomme barman. De kid was er de laatste tijd gevoelig voor, in de stemming voor een knokpartij. Ik haalde diep adem en liep naar de gebutste deur.

Maar ik ging niet de gang op. Ik stond daar als een hond naar de lucht te luisteren. Na een minuutje pakte ik de deurknop.

Het gepraat werd zachter. Toen leek de hele zaak te sidderen door het geluid van iets wat kapotviel. Kolere. Ik kon de stem van de barman niet horen. M'n hand trilde zo erg dat de knop zachtjes ratelde. Ik dwong mezelf hem om te draaien en zette een stap in het mufte gangetje. Ik wist drie stappen te zetten voor ik weer bevroor. De trap werd afgeschermd door een stenen muur, waardoor ik het café kon zien zonder dat m'n schaduw me verraadde.

Alle lichten waren aan. Ik had de Coup nog nooit met al z'n lichten aan gezien, nog nooit. Ik had tot dan toe niet geweten hoe nachtmerrieachtig zoveel licht kan zijn.

Het werd doodstil in het café. Alles en iedereen leek scherp omljnd, omhuld door stilte. Een man wendde zich langzaam naar me toe. In z'n gezicht zaten groeven als messteken. Ik keek onder z'n tafeltje – maar één been. Z'n handen waren knoestig als een stronk die je uit een meer opvist en ze beefden allebei als gekken. Hij hield beduimelde papieren vast. Ik zag as van z'n sigaret op z'n broek vallen.

Ik keek ingespannen om me heen. Op elk bezet tafeltje lagen identiteitsbewijzen. Een paar zo knisperend als herfstblaadjes, andere bijna verpulverd, zo beduimd. Een jonge brunette smeede de hare zo nerveus neer dat ze in een plasje koffie landden. Ik keek naar het opbollende papier. Ze zat op een losse draad uit de kraag van haar dikke tweed jas te kauwen, haar kaak ging zachtjes op en neer. Ik weet nog dat ik dacht: zit ze niet te stikken in dat ding?

De barman begon stilletjes te poetsen en veegde de bar af met een geruite theedoek.

Maar er was ook nog die andere vent. Hij zat in het bleke licht

van het raam en keek veel te vrolijk. Er trok een kilte door me heen.

Toen begonnen ze weer te praten en ik keek omhoog.

Twee Gestapomannen, in bleke uniformen. Eerst waren die altijd effen zwart: 's avonds zag je alleen maar een wit gezicht als van een geest en een armband met de kleur van bloed over de straatkeien op je afkomen. Maar een nazi was en bleef een nazi.

Eentje was lang en dun, een man als een boomtak. De ander: klein en gedrongen. Hij stond met z'n rug naar me toe en in z'n nek zag ik een dikke rol spier liggen.

M'n ogen gingen omlaag en ik zocht naar Hiero, alsof ik dat nu pas in me liet opkomen. Hij stond bij de voordeur en keek strak naar de nazi's. Naast hem stond nog een jongen, een Jood denk ik, met een blik waar doodsbanne opstandigheid uit sprak. De lange nazi bladerde omstandig door z'n papieren, tergend traag, en zei geen woord. Hij likte maar aan z'n duim, sloeg een blad om, likte weer, nog een blad. Alsof die nazi dat tot sint-juttemis wilde doen. Ik keek naar z'n rustige, grijze gezicht. Een alledaags gezicht. Gewoon aan het werk.

'Buitenlands,' zei de kleine nazi met zo'n kalme, zachte stem dat ik het bijna niet had gehoord. 'Stateloze persoon van negerafkomst.'

Hiero en die Joodse jongen stonden daar met hun handen bungelend langs hun lijf, als uitdagende schooljongens. Het deed pijn om die twee zo hulpeloos te zien, met harten die bonkten als gekken. In het felle licht van het grote vensterraam kon ik alles niet erg duidelijk zien. Maar ik kon ze zelfs vanaf hier horen. Hun ademhaling.

De lange nazi was ook zachter gaan praten. Het was hartstikke maf: die nazi's gedroegen zich zo hoffelijk en uit de hoogte dat ze het net zo goed over het weer hadden kunnen hebben. Dat was wel even wat anders dan in Berlijn. Er zat zelfs iets van een lichte verontschuldiging in hun gebaren, alsof ze eigenlijk heel beschaafd waren en dat ze alleen maar zo deden omdat ze in deze barre tijden niet anders konden. En juist dat fatsoen, die rustige beleefdheid, maakte me nog veel banger dan regelrecht geweld. Het leek een nieuw soort wreedheid.

‘Buitenlanders,’ zei de kleine nazi kalm. ‘Hottentot.’

‘Stateeloos,’ zei de ander. Jood, zei hij. Neger, zei hij.

Ik wilde m’n ogen dichtdoen. M’n benen trilden zachtjes en ik voelde niks in m’n voeten. Nou niet vallen, jongen, zei ik tegen mezelf. Als je het maar laat. Denk alsjeblieft na en ga naar ze toe.

Maar ik stond als aan de grond genageld.

Hieronimus keek die nazi’s strak aan. Toen hun harde blikken het van de zijne wonnen, keek hij naar de tegelvloer. Hij keek niet één keer in de richting van de toiletten en ik begreep het. Kolere. Hij, uitgerekend hĳ, beschermde mĳ. Dat kon ik niet laten gebeuren. Maar juist op dat moment zwaaiden de nazi’s de deur van de Coup met z’n piepende veer wijd open. Ze pakten Hiero bij de arm en voerden hem en de andere jongen de straat op. En ik stond daar. Stond daar met handen die als vreemde gewichten tegen m’n benen hingen en m’n borst vol met iets wat op water leek. Stond daar te kijken hoe Hiero verdween.

De deur sloeg met een smak dicht. In het café waren nog steeds alle lichten aan. Stilte, niemand zei iets.

Toen stond die man, die ene die ik net bijna had zien glimlachen, op en liep naar de bar. Hij telde z’n francs en legde ze in een stapeltje op de mahoniehouten toog. Hij zei iets in het Frans tegen de barman.

De barman veegde de vochtige francs op, draaide zich om en stopte ze in de kassa. De man schoof langs de tafeltjes en z’n hakken schraaptten over de uitgesleten vloer. Niemand sprak, iedereen keek. En toen sloeg de deur met een vrolijke rinkel achter hem dicht.

## DEEL II

Berlijn 1992





Chip belde dat hij wilde langskomen en ik zei best, vriend, je bent welkom.

Ik had alle lichten aan in m'n hok in Fells Point en het rulle vloerkleed van m'n krappe woonkamer lag bezaaid met kleren en folders en troep, het bezinksel van een leven, dat ik in m'n besluiteloosheid over wat ik zou inpakken allemaal tevoorschijn had getrokken, toen ik z'n ratelende kloep op de deur hoorde. We zouden de volgende dag op het vliegtuig stappen, snap je. Ik liep het gangetje in, langs de stapels vergelende kranten met hun zwart omkaderde foto's. Ik had hier vierenveertig jaar gewoond. Lola's vader had het na de oorlog voor ons gekocht en toen ze vijf jaar na onze bruiloft stierf, had ik het gekregen.

De deur klemde inmiddels zodat ik hard aan het oude koperen handvat moest rukken tot hij meegaf. En daar stond hij dan, m'n oude vriend, versleten, zo leek wel, als een oude matras en met een door poriën gepokt gezicht.

Hij kwam grinnikend binnen. 'Sid, man, doe je soms niet meer aan opruimen? Het is hier een en al verval.' Hij stapte over m'n kale deurmat; z'n gezicht stak donker af tegen z'n glimmende overhemd. Hij had nog steeds die zware stem en als hij sprak, overdonderde die de lucht, schoof 'm opzij als olie in een bakje water. Een hele prestatie, gezien z'n lengte. Zonder schoenen en hoed was Chip Jones 1 meter 62 lang.

'Jij moet nodig over verval praten, vriend,' zei ik, terwijl ik z'n zachte zwarte jas aannam om aan de kapstok te hangen. 'Wat dacht je van je eigen gezicht? Je ziet eruit als de handtas van een omaatje.'

'Dat weet ik maar al te goed,' zei Chip en hij wreef met zijn

reusachtige handen over z'n wangen. 'Op weg hierheen probeerde een vent me van m'n smoel te beroven.'

'Grapjas,' zei ik en ik gaf hem een klopje op z'n rug. 'Wat een giller. Je hebt zeker al ingepakt?'

Hij haalde z'n schouders op. 'Een mens moet eerst uitpakken voor hij kan inpakken.' Hij wierp opnieuw een theatrale blik op de chaos op de vloer. 'Maar dat weet je wel, geloof ik.'

Ik bood Chip een stoel in m'n chaotische woonkamer aan en liep naar het keukentje.

'Wat wil je drinken?' riep ik naar hem. 'Whisky?' Toen hij geen antwoord gaf, leunde ik om de deur en keek hem aan. 'Wil je een whisky?'

Hij keek op. 'Wat?'

'Heeft al dat drummen je toch bij je kladden? Word je een beetje doof?'

Hij glimlachte. 'Ach, een beetje maar. Wat zei je?'

'Mag het een whisky zijn?'

Hij likte z'n oude lippen. 'Daar zeg ik nooit nee tegen.'

Ik keek naar hem en voelde diep medelijden. De toestand van z'n gezicht kwam niet alleen doordat hij moe was, wist ik. De drugs hadden uiteindelijk hun tol geëist. Hij was eeuwen aan de dope geweest, weet je, en was er pas een jaar of vijftien geleden mee opgehouden. Hij was nu al zo lang clean dat ik was vergeten dat hij ooit had gebruikt. Ik kon dat nog steeds niet bevatten. Als je Chip als kind had gekend, dan had een verslaving onmogelijk geleken. Hij was het fatsoen zelve, puriteins, bijna preuts wat betreft het gebruik van verboden middelen. Hoe dan ook, ik schrok ervan toen ik die sinds lang overwonnen ziekte zag opduiken in z'n gelaatstrekken. Zo zal het wel gaan als het verleden je schuld komt opeisen.

Ik schonk twee whisky puur in, met een vliedunne schilfer ijs. 'Zou de Hound er nog zijn?' vroeg ik.

'Waar? In Berlijn, bedoel je?'

Ik glimlachte en ging zitten.

'Mwah,' zei Chip. 'Van dat alles is niet veel meer over. Je zult het niet herkennen.'

'Nou,' zei ik. 'Ik had nooit gedacht nog eens terug te gaan.'

Chip hief z'n glas.

'Prost,' zeiden we, en we klonken.

'Heb je de film al gezien?'

Chip schudde van nee. 'Caspars laat hem aan niemand zien. Niet voor het festival. Hoe slecht kan ie wezen, denk je?'

'O, bar en bar slecht. Ik snap nog steeds niet hoe je me ooit hiervoor hebt kunnen strikken.'

Hij grinnikte. 'Het zal m'n charmante smoel wel zijn geweest.'

'Ja,' zei ik. 'Dat zal het zijn.'

We zwegen een tijdje. Ik moet je vertellen hoe vreemd het was om Chip hier te zien. Zelfs met dat vervallen gezicht was hij met afstand het chicste ding in m'n huis. Hij droeg een donkerblauw pak dat zo mooi was gemaakt dat ik een hypotheek zou moeten nemen om het te kopen.

Chip zei altijd: Je hebt dan misschien geen blauw bloed, Sid, maar daarom kun je je nog wel zo kleden. Zet mensen op het verkeerde been. Dus zelfs al was Chip platzak, hij verscheen altijd wel in seersuckerpakken en -overhemden die zo stijf waren gesteven dat ze moeten in z'n polsen maakten. Zelfs tijdens een optreden zag hij er achter z'n drumstel uit als een croupier die kaarten deelt. De enige keer dat hij er niet piekfijn bij liep, was na een gevecht, en dat was me wat: een gepureerde James Bond. Maar je wist dat die andere kerel er slechter aan toe was.

'Uitstekende whisky,' zei Chip en hij zette z'n glas op de zongebleeke tafel.

'Ik weet dat je beter gewend bent.'

'Hij is prima.' Chip keek rond en schraapte zachtjes z'n keel. Zonder aarzeling, laat staan toestemming (wanneer heeft Chip Jones óóit toestemming nodig) haalde hij een titanium sigarettenkoker met z'n initialen erop tevoorschijn. Hij haalde er ongetwijfeld een van de beste cigarillo's uit die er zijn en stak die aan. Hij hield mij de koker voor.

'Nou nee, als ik eenmaal dat goede spul ga roken, kan ik nooit meer terug. En ik moet op m'n gezondheid letten.'

'Ben je ziek?'

'Kom op, zeg. Alleen ... pensioen. Zet je aan het denken.'

'Wat er gebeuren gaat, gebeurt, Sid. Het helpt je niet om erover

te piekeren.’ Chip glimlachte. ‘Ik ben verbaasd dat je met pensioen bent. *Ik* kan me zoiets niet voorstellen.’

Ik geloofde hem. Goed, we waren zo oud als Methusalem, maar Chip hield er op z’n 83e een hectisch reisschema op na. Hij kon evengoed in Buenos Aires of Reykjavik als in Baltimore zitten.

Ik niet. Mooi niet. Ik was al, eens kijken, 31 jaar m’n eigen baas. Audiotypist voor verschillende dokters – een stel stijve, snobistische kerels met gezichten als uitgewrongen vaatdoeken. Ik typte de lange, complexe ziekten van hun patiënten uit en dankte God op m’n blote knieën dat het niet over mij ging. En ondanks alle ziekte om me heen bleef ik gezond, geboren onder een gelukkig gesternte zei m’n derde vrouw altijd graag, met een kwaaiig gezicht. Ik weet niet of ze daar gelijk in had. Besluit jij op je tweentachtigste maar eens van het ene op het andere moment om te kappen met wat je tot nu toe elke dag deed. Je hebt er al een dagtaak aan om de uren te vullen. Er waren nog geen twee weken verstreken of ik overwoog alweer te gaan typen. Maar er was al iets in me veranderd, snap je. Ik had niks op met die herfst van het lichaam, het was alsof ik een nieuw besef had, een idee van m’n eigen zwakte. Ik moest hem zien te weren. Want als die eenmaal bezit van je neemt, ben je er geweest, makker.

Chip keek me ongemakkelijk aan en ik wist dat hij iets lastigs te vertellen had. ‘Voor de draad ermee, Jones,’ zei ik.

‘Nu al praatjes.’

Hij lachte hoog in z’n keel. ‘Wat ben je de laatste tijd toch een wijf, Sid. Ik hoef maar aan m’n gebit te pulken of jij schrijft er al tien betekenissen aan toe.’

‘Je kunstgebit, dan,’ zei ik.

Hij leunde naar voren in z’n stoel, pakte z’n whisky op en sloeg hem in één keer achterover. Hij had eigenaardig dunne lippen, en met dat glinsterende restje drank erop leken het net oesters.

‘Maar ik heb gelijk, hè? Er is iets wat je kwijt wilt.’

Chip keek geërgerd en schraapte z’n keel. Hij keek me strak aan. ‘Sidney Griffiths,’ zei hij.

Ik hikte een halve lach. Die ouwe Chip, wat een aplomb.

‘Sidney Griffiths,’ zei hij nog eens. Hij hield de cigarillo dicht

bij z'n lippen maar rookte hem niet. Ik keek naar het wegbrandende uiteinde. 'Ik moet je iets vertellen wat ik liever voor me hou. Want je zult me niet geloven.'

Chip vindt zichzelf reuzecharmant, en wie ben ik om gaten in die theorie te schieten. Maar dat betekent wel dat er soms als waarheid verklede leugens over z'n lippen komen. Hij kan er niks aan doen.

'Sidney Griffiths,' zei hij voor de derde keer, en toen wist ik dat het hem menens was. 'Weet je nog dat de Muur viel? Dat ik je moest dwingen om de telefoon neer te leggen en je tv aan te zetten? Dit is net zoiets, man. Alleen groter.'

Ik lachte geërgerd. Het is waar. Ik had niet geloofd dat de Muur was gevallen. Hij had me moeten dwingen om naar de tv in m'n slaapkamer te gaan kijken. Dat ouwe hol had me na Lola door drie andere bruidjes heen geholpen, die allemaal nog leefden en geen van allen zo dierbaar waren als zij. Ik weet nog dat het toen vol stond met de inrichting van m'n laatste vrouw, polyester gordijnen en lelijke prulletjes uit haar jeugd in Roanoke. Ze had die toen nog niet allemaal opgehaald, denk ik. Maar nu staan ze bij haar, godlof.

Ik zat op het bed en deed de oude televisie aan. Die was nog geen tien tellen aan toen ik al dacht: ik mag doodvallen. Want wat ik zag, leek niet echt. Hoe was het mogelijk. Mensen met pikhouwelen hakten in op de Berlijnse Muur, dat afschuwelijke beton met z'n eczeem van graffiti. Sproeiende champagne. Kreten en tranen en flitsende camera's die in het donker als geweer vuur oplichtten terwijl de mensen door de gaten stroomden. Sommigen waren te voet, met afgetrapte schoenen en vlekkerige jeans. Anderen reden in die dinkytoyautootjes, Trabbi's, en de massa roffelde deuken in hun dak. Ik zat daar als een in gebed verzonken monnik, vol ongelooft. Het was een stad waar we nooit waren geweest. Niet dat Berlijn.

Chip leunde nu naar voren in z'n stoel en tikte met z'n grote teen tegen het whiskyglas dat hij op de vloer had gezet. 'Je weet best wat ik bedoel, vriend. Je weigert in de wereld te leven.'

'Kom op, zeg. Is Baltimore soms niet in de wereld?' Ik schudde m'n hoofd. 'En ik ga toch naar Berlijn? Telt Berlijn soms niet mee?'

Chip gniffelde. Hij ging er prat op de sluwste schurk aan deze kant van de Grote Plas te zijn. Altijd al, zelfs toen we nog klein waren. Er zat nou eenmaal die gekte in hem, die grote drang om altijd dwars te zijn.

Dat zei ik hem ook. Want ik had *offers* gebracht, weet je. Omwille van hém.

‘Kijk, dat bedoel ik nou,’ zei hij. ‘Neem nou deze trip naar Berlijn. Die documentaire. Dat heb je echt niet omwille van mij gedaan. Ik hoop tenminste van niet. Dat deed je voor Hiero. Dat deed je voor de geschiedenis van de jazz. Je deed het voor jezelf.’

Ik trok een wenkbrauw naar hem op. ‘Help me herinneren dat ik mezelf een rekening stuur.’

Want ze waren echt. Die offers die ik had gebracht om Chip een plezier te doen, waren verdomd echt. Kijk, ongeveer een jaar geleden had hij me razend enthousiast benaderd over een of andere documentaire. Een vent die Kurt Caspars heette, een half Finse half Duitse filmmaker die beroemd was door een overzicht over vrouwenhandel in Nederland – die had van een Duitse tv-zender opdracht gekregen om de eerste uitgebreide film over Hieronymus Falk te maken. Caspars was een logische keus, had Chip uitgelegd – z’n razendsnelle beeldwisselingen hadden veel gemeen met het spel van de kid. Maar zoals iedere kunstenaar had Caspars ruw materiaal nodig om z’n beelden uit op te bouwen. En wij, m’n beste, wij zouden die bouwstenen zijn.

Caspars wilde talking heads die negentig minuten lang zouden doorkletsen over elke scheet die de kid ooit had gelaten. We weten allemaal dat Buddy Bolden stapelgek in een gesticht stierf en dat een delirium de dood van Bix Beiderbecke werd – maar Falk? Volgens de verhalen zou hij vlak nadat hij was vrijgelaten uit het Oostenrijkse werkkamp zijn overleden. Mauthausen. Alleen weet niemand hoe, waar of wanneer. Weten dat hij vlak na een verblijf in een werkkamp is overleden is niet hetzelfde als weten waaraan hij is overleden. Was het uiteindelijk z’n lijden dat hem velde, of juist het plotselinge wegvallen daarvan, waarna de wereld op een vreemde manier grijzer leek met z’n veilige, lege routines. En je kunt al helemaal niet weten wat het voor hem betekende, of het einde iets welkoms was, of de laatste gruweldaad.